Robert Żmuda
Akademia Humanistyczna w Pułtusku

Francis Fukuyama, *Ład polityczny i polityczny regres. Od rewolucji przemysłowej do globalizacji demokracji*

Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2015.

Globalna rzeczywistość społeczna ewoluuje w zawrotnym tempie. Potrzeby ludzkie zmieniają się wraz z rozwojem cywilizacyjnym. Dochodzi do częstych konfrontacji indywidualizmu jednostek z pluralizmem społecznym. W wielu krajach modyfikowane są ustroje polityczne. Zauważalna jest kolejna fala światowej demokratyzacji. Czy współczesne demokracje nadal odzwierciedlają jej pierwotną wersję interpretacji: „rządy ludu, dla ludu, sprawowane przez lud"? Czy demokracja jest najlepszym ustrojem pozwalającym na budowanie dobrze funkcjonującego, nowoczesnego państwa? Czy tendencja do wprowadzania demokracji oraz tworzenia silnych, bezosobowych instytucji jest trwałym światowym trendem czy potrzebą chwili?

Co łączy państwa o odmiennych ustrojach? Dlaczego niektóre państwa pomimo odpowiednich warunków geograficznych i posiadanego potencjału nie potrafią doprowadzić do skutecznego rozwoju politycznego, a inne w tym czasie zapewniają dobrobyt mieszkańcom? Jak wprowadzać ład polityczny i uniknąć regresu? Co stanowi siłę państwa i jakie są źródła jego słabości?

W recenzowanej książce autor przedstawia wyniki swoich badań i własne przemyślenia w przedmiotowych kwestiach. Koncentruje się głównie na dokonywaniu analiz przypadków poszczególnych państw i instytucji, wykorzystując różne kombinacje metod i technik badawczych. Francis Fukuyama jest światowej sławy politologiem, którego nie trzeba reklamować. Jego nazwisko jako autora książki gwarantuje czytelnikowi możliwość uzyskania rzetelnej i bogatej wiedzy – podanej w bardzo ciekawy sposób pobudzający wyobraźnię czytelnika.

Recenzowana książka ma typową strukturę rozprawy naukowej. Składa się z czterech tematycznych rozdziałów poprzedzonych *Wstępem* oraz z aparatu naukowego zawierającego *Przypisy*, *Bibliografię* i *Indeks*. Wyodrębnione zostały również podziękowania dla osób i instytucji, które przyczyniły się do powstania przedmiotowej książki, liczącej ogółem 720 stron. Poszczególne rozdziały zostały poświęcone odrębnym zagadnieniom. Tematem przewodnim całej rozprawy są rozważania na temat czynników, które wpływają na kształtowanie szeroko pojętego ładu politycznego.

We *Wstępie* F. Fukuyama dokonał ogólnego wprowadzenia do poruszanej tematyki, podkreślając, że książka jest kontynuacją jego poprzedniej rozprawy na temat historii ładu politycznego. W tej części zawarte jest również krótkie streszczenie istotnych zagadnień poruszonych w jego poprzedniej rozprawie. Bodźcem do kontynuacji badań i napisania opracowania było dążenie do weryfikacji i uaktualnienia dzieła Samuela Huntingtona *Ład polityczny w zmieniających się społeczeństwach*. Obaj politolodzy zgodnie wykazali, że „rozwój polityczny jest procesem odrębnym od rozwoju ekonomicznego i społecznego", co nie oznacza wprost, że te elementy na siebie nie oddziałują, gdyż przed rozpoczęciem budowy państwa demokratycznego niezbędne jest wprowadzenie elementarnego ładu.

Chociaż pokazano, jak z państwa patrymonialnego, stanowiącego własność władcy następuje budowa państwa demokratycznego, to autor wyraźnie wykroczył jednak poza zakres historii administracji, skupiając się na rozważaniach politologicznych. Podstawą rozważań Fukuyamy były współczesne wydarzenia polityczne, w tym m.in. przyczyny i skutki Arabskiej Wiosny Ludów oraz przyczyny i skutki kryzysu finansowego w Stanach Zjednoczonych. Skupiając się na szczegółowej analizie zaistniałych sytuacji kryzysowych, w kolejnych częściach swojej książki politolog formułuje wiele interesujących wniosków.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Państwo* na przykładach wybranych krajów głównie z Europy i Ameryki Północnej autor pokazuje sposoby budowania demokratycznych ustrojów. Analizując poszczególne społeczeństwa, podkreśla znaczenie wprowadzenia i utrwalenia monteskiuszowskiego trójpodziału władzy. Odpowiada na pytanie, dlaczego warto mieć zrównoważony system polityczny. Fukuyama wyraźnie akcentuje, jak ważne jest dla wyciągnięcia prawidłowych wniosków odróżnienie pojęcia *rządy prawa* od *rządzenia przez prawo*. Konfrontując wyniki analizy poszczególnych państw, odpowiada, dlaczego w XXI wieku niektóre z nich cechuje nowoczesna, nieskorumpowana administracja, podczas gdy w innych rozwija się „klientelizm" i korupcja. Wskazuje również, dlaczego rządy niektórych krajów są bardziej skuteczne od innych przy przeprowadzaniu reform politycznych.

W drugiej części zatytułowanej *Instytucje zagraniczne* autor przenosi swoje rozważania na kolejne rejony świata, zestawiając ze sobą wybrane państwa Ameryki Łacińskiej, Afryki subsaharyjskiej i Azji. Politolog na konkretnych przykładach wyjaśnia różnice pomiędzy rządami pośrednimi a bezpośrednimi, badając również ich skuteczność przy wprowadzaniu nowoczesnych instytucji. Analizuje przyczyny i wpływ kolonializmu na siłę państw. Pokazuje, jakie znaczenie mają warunki geograficzne, zasoby naturalne czy wielkość populacji na kształt tworzonych instytucji. Wskazuje, z jakimi proble-

mami borykają się beneficjenci „cudu wschodnioazjatyckiego" oraz odpowiada na pytanie, w jakim systemie sprawowania władzy łatwiejsze jest budowanie tożsamości narodowej.

Temat trzeciego rozdziału – *Demokracja* – doskonale odzwierciedla zagadnienia poruszane w przedmiotowej części. Autor wskazuje przyczyny występowania kolejnych fal światowej demokratyzacji. Bada zależność pomiędzy przemianami gospodarczymi a demokracją przez pryzmat określonych grup społecznych. Dokonuje konfrontacji analitycznej pomiędzy europejską Wiosną Ludów a Arabską Wiosną, wskazując podobieństwa i różnice. Analizuje wpływ religii i nacjonalizmu na mobilizację polityczną. Konfrontuje wpływ klasy średniej i „klientelizmu" na ustrój demokratyczny, prognozując na temat przyszłości demokracji.

W czwartym rozdziale autor analizuje zagadnienia związane z regresem politycznym oraz przedstawia krótkie podsumowanie całości rozprawy. Wyjaśnia, jak rozpoznać zjawisko regresu politycznego i jakie są jego źródła. Wskazuje, w jaki sposób przekształcają się instytucje demokratyczne pod wpływem postępu społecznego i na skutek wpływu grup interesu. Wnioski z zaprezentowanych badań pozwalają ocenić, czy jest to zjawisko dobre, czy złe dla demokracji. Politolog rozważa również, jak w ustroju demokratycznym należy wyznaczać granice równowagi pomiędzy autonomią władzy a jej podporządkowaniem określonym grupom.

Książka stanowi połączenie przekazu wiedzy historycznej z refleksjami filozoficznymi na temat natury społeczeństwa i zjawisk społecznych. To intelektualna analiza rzeczywistości politycznej ułatwiająca pozyskanie wiedzy o polityce, przedstawiająca istotne fakty i sposoby ich rozumienia. Poprzez różne rozważania autora przeprowadzane na płaszczyźnie emocjonalnej, aksjologicznej czy praktyczno-normatywnej stawiane tezy są doskonale weryfikowane.

Niektórzy czytelnicy mogą odczuwać pewien niedosyt szczegółowej wiedzy, co jednak łatwo jest wytłumaczyć szerokim zakresem podejmowanych badań i próbą dotarcia do szerszego grona odbiorców. Niemniej pomimo wyznaczenia przez Fukuyamę szerokiego obszaru badawczego, obejmującego państwa z różnych kontynentów łatwo jest czytelnikowi wyodrębnić główny przedmiot badań i tym samym zrozumieć cel, jaki chciał osiągnąć politolog. Poruszana tematyka dotyczy zarówno osób z kręgów władzy czy szeroko pojętej polityki, jak i poszczególnych obywateli, gdyż każdy przejaw patologii władzy zagraża prawom obywatelskim wyznaczonym w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. To ciekawa książka skłaniająca do refleksji. Jako politolog i jednocześnie recenzent nie mogę wyręczać autora w przedstawianiu wszystkich szczegółów. Zachęcam jednak do zapoznania się z jej treścią. Uważam, że każda osoba interesująca się w mniejszym lub większym stopniu polityką i sposobem sprawowania władzy powinna przeczytać dzieło profesora Francisa Fukuyamy *Ład polityczny i polityczny regres*.